

O kaznih v srednjem veku.

V srednjem veku je bila kazen za gotove prestopke ter zločine javna. — Najbolj v rabi sta bila tedaj dva načina javne kazni: pranger in vislice.

Pranger.

Pranger, sramotni steber ali kamen je bil postavljen na najbolj obljudenem mestnem trgu. Steber je stal na nizkem podstavku, bil iz lesa ali kamna. Po nekaterih mestih so bili prangerji na tri metre visokih podstavkih in zgoraj je bil pritrjen železen obroč, v katerega so uklenili kaznovanega za vrat. Kazen prangerja je bila določena za lažje prestopke in je trajala le nekaj ur, pač pa si je lahko vsak mimoidoči ogledal kaznovanega in ga slobodno zasramoval. Poostrena kazen na prangerju je bila z udarci s šibami. V navadi je bilo 18 udarcev in so imenovali to porcijo en »šiling«. Da je bil kdó javno šiban na prangerju, se je moral pregrešiti s: tatvino, zakonolomstvom, nepokorščino napram staršem, z razgrajanjem ter javnim nečistim življenjem.

V nemškem mestu Breslau je ohranjen do danes zapisnik vseh ~~ovč~~, ki so se morali pokoriti na prangerju. Iz tega zapisnika beležimo te-le vzglede: Na prangerju je bil bičan berač, ki je prodal suktnjo, katero mu je kupila mestna občina. Pretepli so ob prangerju dve ženski, ki sta dali nedolžni deklini pijačo, ki bi jo naj zapeljala v poheljivost ter ljubezen. Na prangerju se je pokoril kmet, ker je obljubil, da bo dobaval trgovcem pšenico, a tega ni storil.

Kazen na prangerju je bila sramotna in so na ta način kaznovane največkrat izgnali iz mesta.

Več prangerjev je ohranjenih do danes po Sloveniji in na Spodnjem Štajerskem je dobro poznan pranger v trgu Podsreda, ki stoji še danes in je objavil »Gospodar« njegov opis v medvojnem času.

Proti koncu 18. in začetkom 19. stoletja je prenehala kazen na prangerju. Razjarjene množice so odpravljene prangerje izruvale ter podrie, da bi na ta način zabrisale sramoto javnega kaznovanja.

Vislice.

Najbolj sramotna kazen v srednjem veku so bile vislice. Velika razlika med prangerjem ter vislicami je razvidna že iz dejstva, da je stal prvi v mestu, vislice pa so bile vsakdar postavljene izven mestnega obzidja na kakem hribočku, ki je bil viden daleč na okrog.

Oblika vislic je bila različna. Ponajveč sta bila dva lesena navpična stebra zakopana v zemljo in zvezana počez s tramom, na katerega so pritrdili vrvi za obešenje. V bližnji okolici večjih mest so imele vislice kameniti podstavek, na katerem so stali kameniti ali leseni stebri. Že starorimski zgodovinar Tacit omenja rabo vislic pri starih Germanih (Nemcih) za izdajalce in ubežnike.

V srednjem veku je prišel javno na vislice: večji tat, ropar, izdajalec ter ubijalec. Obešenega so pustili v sviri-

len vzgled dalje časa na vislicah. Razven rablja se ni dotaknil vislic nobeden drug, ker je veljal dotik iz radovednosti za nekaj nepopisno sramotnega. — Najbolj so se branili ter puntali meščani, kadar je bilo treba že trhle in preperete vislice popraviti, ali postaviti na novo. Mestni sodnik si je pomagal v takih slučajih na ta način, da je primoral vse obrtnike v mestu, da so storili nekaj z reke pri vislicah in da se ni oprijela sramota samo enega ali ene skupine.

Javne vislice se bile odpravljene s prangerjem vred.

Posebna kazen v srednjem veku je bila določena za javne prešestnike. Pri cerkvenih vratih so bili pritrjeni v podboje ali na steno železni obroči, v katere so uklepali za vrat obsojence ob času, ko so hodili ljudje v cerkev in so lahko zasramovali javne nečistnike. Ta način kaznovanja je prenehal mnogo prej nego pranger in vislice.

O izumitelja dinamita.

Izumitelj dinamita Alfred Nobel se je rodil 21. oktobra leta 1833 v Stockholmu na Švedskem. Njegov oče Emanuel Nobel je bil inženir. Kmalu po rojstvu Alfreda se je odpeljal v Peterburg, da bi tam na povabilo ruske vlade uredil tovarno za orožje. Tako je Alfred Nobel preživel svojo prvo mladost v Rusiji. Sedemnajst let star se je odpeljal v Ameriko, kjer je dokončal svoje inženerske študije. Med krimsko vojno se je vrnil v Rusijo, v času, ko je bila tovarna njegovega očeta zlata jama. Po tej vojni je prišel Alfred Nobel zopet na Švedsko in začel študirati eksplozivne snovi. Leta 1861 je prijavil patent za izdelovanje »varnega nitroglicerina«, ki da za delavce ne predstavlja nobene nevarnosti. Par tednov kasneje je strašna eksplozija porušila njegovo tovarno. Ubitih je bilo več delavcev in tudi njegov lastni brat. Javno mnenje je bilo silno ogorčeno in švedska vlada je Noblu prepovedala, da bi zopet v bližini Stockholma sezidal svojo tovarno. Pa tudi po deželi so se ga branili in ker Nobel ni nikjer mogel dobiti zemljišča za svojo tovarno, je napravil svojo delavnico na nekem parniku na jezeru Mälär.

Leta 1867 je Nobel po dolgem trudu iznašel dinamit. Praktična vrednost njegove iznajdbe je bila očitna in tako je Nobel končno dobil dovoljenje, da je postavil tovarno. Kmalu se je radi cele vrste krvavih nesreč mnenje sveta obrnilo proti Noblu. Neki Nemec je nosil v svojem kovčku par kilogramov nove eksplozivne snovi in se je nastanil v nekem newyorškem hotelu. Kovček je eksplodiral in porušile so se tri hiše. Nato se je vrgalo več ton dinamita na neki ladji in 47 oseb je pri tem izgubilo svoje življenje. Kmalu za tem je padlo v San Francisku 14 oseb kot žrtve dinamita. Prva v Nemčiji sezidana tovarna za dinamit je šla kmalu nato v zrak.

Naročniki niso več kupovali pri Noblu. Ladje niso hotale sprejemati njego-

vih tovorov. Nobel sam je komaj našel hotel v Ameriki, ki ga je sprejel, ko se je pripeljal tja, da bi uredil svoje zadeve. Kljub temu je počasi premagal vse težave, izpopolnil izdelavo dinamita, sezidal številne nove tovarne, katere je končno združil. Kasneje je iznašel še silnejše eksplozivne snovi: balistit in kordit. Leta 1890 je iznašel brezdimni smodnik in je ta patent prodal Nemčiji.

V svojem tridesetem letu se je seznanil z mlado žensko, katero je iskreno vzljubil. Nesrečne okolščine so ga ločile od nje in ona se je poročila z drugim. Vendar je Nobel ni mogel pozabiti. Ostal je vse svoje življenje samec. V neumornem delu jo je skušal pozabiti. Tudi je silno veliko potoval. »Jaz sem državlján vsega sveta; kjer ravno delam, tam je moja domovina,« je dejal nekoč. Skozi 18 let se je najrajši mudil v Parizu in San Remo ob italijanski morski obali.

Nobel je večkrat izjavil, da bi rad iznašel tako strašno eksplozivno snov, da bi onemogočila vsako vojno. »Na dan, ko se bosta dva armadna zbera med seboj popolnoma uničila, se bodo prestrašeni narodi takoj odločili za razorožitev,« je zapisal v nekem pismu. Nепrestano je trdil, da on s svojimi tovarnami več stori za mir, kakor vsi kongresi in vse knjige.

Kljub temu je Nobel skrbel, da je vsa njegova premoženja — 62 milijonov zlatih frankov — pripadlo stockholmski akademiji, da more vsako leto razdeliti pet nagrad: Tri za najboljše iznajdbe na polju kemije, fizike in zdravstva, eno za najboljše književno delo in zadnjo za tistega, ki je najbolj uspešno deloval za mir in razorožitev.

Alfred Nobel je umrl leta 1901. Pet let po njegovi smrti so razdelili prve Noblove nagrade; dobili so jih fizik Röntgen, kemik Hoff in profesor Bering, izumitelj zdravila proti davici; Sully Prudhomme je dobil književno nagrado, Henru Dunan, ustanovitelj ženevskega Rdečega križa, pa je dobil skupno s Friderikom Passy mirovno nagrado.

Prelet južnega tečaja.

Večkrat smo že opisovali v našem listu, kako je preletel v najnovejšem času Amerikanec Byrd v 15 urnem poletu južni tečaj. Tokrat hočemo podati opis, kako se je izvršila ta nadvse nevarna, a za znanost zanimiva vožnja.

Ko se je začel polet, se je dvignil Byrd in tovariši v letalu v višino 2670 metrov ter so preleteli Geološko pogorje. Od tod je bilo treba izbrati nadaljnjo smer. Letalo so morali že tukaj olajšati ter vreči iz njega zalogo hrane. Odločitev je bila skrajno važna zato, ker je pretiła nevarnost, da v megli zaidejo v kako sotesko, ki bi jim zaprla nadaljnjo pot. Byrd se je odločil za polet preko ledenika Lihns; toda tudi za ta polet je bilo treba letalo znova olajšati. Voliti je bilo treba med živim in bencinom: bencin je bil dragocenejši, zato so znova žrtvovali zalogo hrane.